

СЕКЦІЯ:
КУЛЬТУРОЛОГІЯ ТА ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЯ

I. Споденець, М. Александрова

**ДОСВІД РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ: «СПРАВА УФТІ»
(НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО МУЗЕЮ ННЦ ХФТІ)**

I. Spodenets, M. Aleksandrova

**EXPERIENCE OF CULTURAL TRAUMA REPRESENTATION: “UFTI CASE”
(FOLLOWING AN EXAMPLE OF THE ACTIVITIES OF THE SCIENTIFIC AND
TECHNICAL MUSEUM OF THE NATIONAL SCIENTIFIC CENTER OF KHARKIV
PHYSICAL AND TECHNICAL INSTITUTE)**

Культурно-історичні потрясіння є періодом актуалізації травматичного дискурсу. Сучасний ракурс травматичних подій в умовах формування соціального опосередкування травми, її психологічного опрацювання та усвідомлення актуалізує й культурні травми минулого України. Цей дискурс здебільшого базується на понятті «пам'яті» як пам'яті про травму.

Аналіз історичних подій в Україні в контексті травматичного дискурсу ґрунтується на значному масиві травм минулого. Чимало травматичного досвіду нашої державі додало ХХ ст. Зокрема, репресивні заходи другої половини 1930-х рр. та Великий терор 1937 р. мали для України страшні наслідки у сфері культури, мистецтва, науки. Сформований масив культурних травм цього періоду й донині належним чином не опрацьовано. До того ж, інтерпретація подій довгий час відбувалася на тлі корегування певних традицій та оцінок, переписування історії. Втрачалися власні герої, замість реальних репрезентацій травм формувалися історичні міфи.

Слід наголосити, що травматичні події минулого поступово репресуються в індивідуальне та колективне підсвідоме. Відповідно до основ психоаналізу, психологічно неопрацьована належним чином колективна травма передається в спадок наступному поколінню, яке не було свідком самої травматичної події, проте переживає всі ознаки колективної травми та прагне позбутися неприємного стану. Для того, щоб травматичні спогади стали наявними, необхідно забезпечити позитивний соціальний клімат визнання. Адже згадувати про травму надто складно без зовнішньої допомоги. Важливим консолідуючим чинником у цьому сенсі є формування місць пам'яті, одними з яких є музейні заклади. Репрезентація музейними засобами реальної травматичної події, особистої трагічної долі учасників дозволяє продуктивно опрацьовувати культурні травми.

Репресивні заходи другої половини 1930-х рр. не минули й сферу української науки. Пам'ять про конкретних жертв сталінських репресій функціонує локально, з урахуванням локального контексту травматичної події. Інформаційно-ресурсний потенціал єдиного у своєму роді автентичного середовища відомчого науково-технічного музею Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» — Музейно-культурного комплексу «Український фізико-технічний інститут. Харків» (далі МКК УФТІ) уможливило не тільки збереження, інтерпретацію та популяризацію науково-технічної спадщини легендарного УФТІ, а й репрезентацію травматичного досвіду, зокрема репресій 1935–1938 рр.

Так, унаслідок серії сфабрикованих у другій половині 1930-х рр. карних справ під загальною назвою «Справа УФТІ», шістнадцять талановитих вчених-фізиків по декілька років провели в таборах і в'язницях, піддаючись тортурам, восьмеро з них були позбавлені життя. Репрезентація на локальному рівні травмуючих подій минулого відбулася в МКК УФТІ наприкінці 2021 р. й була приурочена до 120-річчя від дня народження видатного фізика-експериментатора, фундатора вітчизняної наукової школи кріогенної фізики Лева Шубнікова (1901–1937 рр.)

Важливою умовою ретрансляції травматичного досвіду є емоційне доповнення до історичного пізнання. Тому з метою підсилення емоційної складової заходу було застосовано імерсивний підхід. Занурення в штучно сформовані умови тотальних обшуків й арештів у середовищі УФТІ другої половини 1930-х рр. вдалося досягти завдяки долученню артефактів, зокрема автентичних об'єктів МКК УФТІ (лабораторії, обладнання тощо), застосуванню сучасних музейно-мистецьких технологій (Verbatim, Storytelling). Так, реконструкція подій 1935–1938 рр. відбувалася в унікальній автентичній атмосфері образно-реліквійного комплексу кріогенної лабораторії УФТІ. Використання імерсивного підходу, технологій Verbatim (документальний театр) і Storytelling (розповідь історій) змінило роль музейного відвідувача на роль співучасника подій, що спровокувало новий механізм емоційного співпереживання трагічної долі Л. Шубнікова та інших фігурантів «Справи УФТІ» (І. В. Обреїмова, Л. Д. Ландау, Л. В. Розенкевича, В. С. Горського, В. П. Фомина, К. Б. Вайсельберга та ін.) Вищезгадані технології формування емоційного наповнення заходу підсилено документальною фотовиставкою «Справа УФТІ» з фотокопіями протоколів обшуку й допиту співробітників, ордеру та постанови НКВС про арешт Л. Шубнікова, фотографіями розстріляних вчених-фізиків з довідками про їх страту та ін. Репрезентація травматичного досвіду сприяла усвідомленню масштабів втрати для української фізичної науки, розставленню акцентів, що треба пам'ятати, що засудити, що увічнити.

Отже, репрезентація культурної травми в музейному середовищі має величезний потенціал впливу на колективну пам'ять. Шляхом відтворення музейними засобами драматичного досвіду соціальних реалій в тогочасному УФТІ, персональних трагічних життєвих історій конкретних вчених-фізиків формується загальна картина тотальних репресій в умовах сталінського режиму, додається документально-емоційної справжності до історичного наративу.

Н. Шолуха

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ У НЕКЛАСИЧНІЙ ПАРАДИГМІ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

N. Sholukho

ARTISTIC IMAGE IN THE NONCLASSICAL PARADIGM OF PHILOSOPHY HISTORY

Повномасштабне озброєне вторгнення РФ в Україну зумовило ревізію статусу України на геополітичній карті світу, а також спровокувало попит на культуру та історію України. Водночас гібридна природа війни показала, що медійний простір є не менш вагомим, аніж фізичний фронт, дипломатичні та санкційні дії. Роль художнього образу в медійному просторі новітнього часу спонукає до культурологічної рецепції цього вища шляхом встановлення зв'язку художнього образу з історичними інтерпретаційними моделями та визначенням механізму культуротворення за допомогою художнього образу.